

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№8

OPEN ACCESS

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 641 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-avgustda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Smart-logistika texnologiyalarini joriy etish orqali oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib berish tizimini optimallashtirish (Toshkent viloyati misolida).....	14
Mavlanov Sobirjon Pardabayevich	
Tijorat banklarida korporativ boshqaruvning xalqaro tamoyillari asosida boshqaruv sifatini oshirish	20
Sattarov Umirzoq	
Современные банковские продукты	24
Хужамуратов Аббос Мардонович	
Amerika qo'shma shtatlarining ijtimoiy himoya tizimi.....	29
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovna	
Совершенствование рынка услуг высшего образования как фактор повышения занятости населения в условиях цифровой экономики.....	33
Ибрагимов Тимур Ибодуллаевич, Асланова Дилбар Хасановна	
Iqtisodiy fanlarni o'qitishda interaktiv metodlarning qo'llanilishi va ularning samaradorligi.....	39
Kabulov Baxram Kuzibaevich	
Korxonalarda raqobat razvedkasi tizimlarini rivojlantirishda innovatsion raqamli texnologiyalarining o'rni.....	45
Tursunxo'jayev Sardor Jamoliddin o'g'li	
O'zbekiston banklarida sun'iy intellekt foydalanish samaradorligini oshirish.....	51
Kamolov Sardorbek Davlatjon o'g'li	
Agrar korxonalar xo'jalik faoliyatida risklarni boshqarish bo'yicha samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishning metodologik asoslari.....	59
Baymirzaev Dilmurod Nematovich	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	66
Исомов Б. С.	
Tashish va saqlash xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalarda raqamli texnologiyalardan foydalanish holati.....	70
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Ijtimoiy infratuzilmani modernizatsiya qilishda DXSHning o'rni: madaniyat va sport sohasida imkoniyatlar	78
Baykalonov Jalil G'aybulloyevich	
Анализ состояния и перспективы развития активного и спортивного туризма в Узбекистане.....	93
Бойко Фарида Чингисовна, Ивонина Наталья Викторовна	
Переоценка и фальсификация стоимости имущества: международные практики, риски и пути решения.....	99
Мансурова Сайёра Бахтияровна	
Hudud sanoati tarkibiy o'zgarishlarini prognozlash usuli.....	106
Djumayev Farrux Toshmuratovich	
Углеродный след и декарбонизация промышленности Узбекистана: роль возобновляемой энергетики и международный опыт	111
Авезова Нилуфар Раббанакуловна, Ощепкова Эльвира Ахтемовна, С.М. Махмудов, А.А. Холиков, Авезова Нилуфар Раббанакуловна	
The process of developing startups based on management principles	119
Ilxamov Azizbek Yodgor o'g'li	
The impact of economic policy on non-performing loans: the case of Uzbekistan.....	126
Jalalov Mashkhurbek Gaybullo ugli	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	134
Исомов Б. С.	

Ko'p kvartirali uylarni boshqaruv organlari tomonidan aholiga sifatli xizmat ko'rsatishni qo'llab quvvatlashni takomillashtirish	138
Umarov Begzodbek Jaloldinovich	
O'zbekistonda iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishning institutsional asoslari.....	143
Fayzullayev Jonibek Negmatullayevich	
Davlat - xususiy sheriklik loyihalarining samaradorligini oshirish.....	150
Tursunov Imomnazar Egamberdiyevich, Hamroyev G'ayratjon Sultonovich	
O'zbekiston sug'urta bozorida hayot sug'urtasi xizmatlarining rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari.....	155
Bazarov Zakir Xonqulovich	
Tijorat banklari likvidligini tartibga solish yo'llari.....	160
Tursunpo'latov Sohbnazar Kasimjon o'g'li, Nomozova Mohinur Maxmud qizi	
Atrof-muhit ifloslanishini kamaytirishda yashil moliya vositalarining roli: xalqaro tajriba va O'zbekiston imkoniyatlari	163
Yuldasheva Madina Tohir Qizi	
Geofazoviy ma'lumotlar asosida hududlarning farovonlik darajasini aniqlash	173
Toymasov Zufarjon Zokir o'g'li	
Методы и критерии оценки эффективности конкурентоспособности предприятия	179
Кучаров Абдор Сабижанович, Бобожонов Азиз Бабаханович, Алижанова Камила Тохир кизи	
Korxonalarda innovatsion jarayonlarni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	187
Narbayeva Dilnoza Darvishaliyevna	
Development of entrepreneurship in Uzbekistan: management strategies in the context of economic reforms	192
Ibragimova Saida Ilkhomovna	
Aloqa korxonalari xizmat faoliyatida diversifikatsiya qilishning ilmiy baholash usullari va ulardan foydalanish.....	197
Tursunova Mastura Taxirovna	
Developing effective marketing strategies for tourism development in Uzbekistan	204
Fayzullayev Nodirbek Baxtiyor o'g'li	
Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari.....	208
Yuldashev Yashnarjon Xolmirzayevich	
Yoshlar sanoat va tadbirkorlik zonalarida investitsiya loyihalarini bank kreditlari orqali moliyalashtirish.....	212
Jamalova Dilnoza Egamberdiyevna	
Цифровизации системы стратегического управления предприятий нефтегазовой отрасли Республики Узбекистан.....	217
Азимов Кабул	
Индекс устойчивости региона против бедности (poverty resilience index – pri): на примере бухарской области Республики Узбекистан (2024)	223
Мухамедова Мадинабону Мехридиновна	
Экономические аспекты внедрения цифровых технологий в полиграфии.....	230
Юсупхужаева Шахноза Музаффар кизи	
Mintaqalararo iqtisodiy hamkorlikni shakllantirish va barqaror rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari.....	233
Sattorov R. A.	
Web3'da real vaqt ma'lumot sinxronizatsiyasi — tarmoqdagi kechikishlar va ularni kamaytirish texnologiyalari.....	240
Raimov Ulugbek Yorqinbek o'g'li	
Tijorat banklarining likvidligini tartibga solish amaliyotining dolzarb masalalari	246
Sayfutdinov Bobur Nodirovich	
Tijorat banklarining investitsion jozibadorligini oshirish yo'llari.....	255
Yuldoshev Otabek Jovli o'g'li	

Tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish yo'llari.....	261
Ortiqov Sidiqjon Xolmurodovich	
Innovatsion yondashuvlar orqali davlat xaridlarida iqtisodiy samaradorlikni oshirish	266
Kurbonbekov Sardorbek Ravshanovich	
Hududlarda barqaror rivojlanish nazariyalarining sanoat korxonalari faoliyatiga ta'siri	270
Sadriddinov Baxtiyor Shamsiddin o'g'li	
Turizm platformalarining raqobatbardoshligini oshirishda zamonaviy kontent va raqamli marketing strategiyalarining integratsiyalashgan yondashuvi.....	277
Dadamirzayev Sarvarbek Ulug'bek o'g'li	
Bank xizmatlarida innovatsion texnologiyalarni kengaytirish yo'nalishlari.....	283
Almosova Shohista Jobirovna	
Модели организации казначейства в ведущих стран мира.....	288
Сагдиев Равшан Сайфуллаевич	
Paxta-to'qimachilik klasterlari faoliyatini nazariy jihatlar va rivojlantirish yo'llari.....	302
B.Sh.Shadmanov	
Qurilish sanoatini rivojlantirishda tabiiy resurslardan kompleks foydalanishning ahamiyati.....	307
Yuldasheva Mexrunisa Kasimjan qizi	
Yangi O'zbekistonning "Yashil" iqtisodiyoti: qiyosiy tahlilning asosiy tendentsiyalari	313
Ro'ziyeva Dilfuza Toshmurovna	
Oliy ta'limda raqamli texnologiyalarning muammolari va uni bartaraf etish yo'nalishlari.....	318
Abduraxmanova Malika Abdujaparovna	
Namangan viloyatining Farg'ona vodiysi qo'shni hududlari bilan iqtisodiy hamkorligining hozirgi holati va rivojlantiruvchi omillari	323
Sattarov R.A.	
Desentralizatsiyalangan ma'lumot almashish protokollari: IPFS, Filecoin va Arweave tahlili	328
Raimov Ulugbek Yorqinbek o'g'li	
Transport xizmatlari ko'rsatish biznes-jarayonlarini raqamli transformasiya talablari asosida takomillashtirish.....	333
Komilov Asror Akmalovich	
Empowering the Future: Assessing the Role of Automation, Internet of Things (IoT), and Demand Management in Enhancing Energy Efficiency of Smart Grids.....	338
Khakimjanova Surayyo Khabibullayevna	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish tajribalari (xalqaro va mahalliy misollar)	345
Madaminov Shoxruxbek Ma'rufjon o'g'li	
Zamonaviy sharoitlarda uy-joy fondini boshqarishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish	352
Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Karimova Aziza A'zamiddin qizi	
Mijozlar tajribasini yaxshilashda raqamli integratsiya strategiyalari: "O'zbektelekom" AK tajribasi.....	358
Islamov Javlon Rasulovich	
Tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish mexanizmlari.....	361
Rustamov Sunnatillo Rustamovich	
Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanish omili sifatida: Yevropa tajribasi.....	368
Turobjanov Murodjon Maxammadjanovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka erishishda kichik biznes va mahalla hamkorligi modellarini takomillashtirish	373
Murotov Nodir Xujamqulovich	
Xalqaro moliya institutlarining O'zbekiston bank sektori va iqtisodiyotiga ta'siri: YETTB faoliyati misolida tahlil.....	378
Alimov Azizbek Alievich	
Bankrotlik xavfini tahlil qilish modellari.....	386
Nasiriddinov Bahouddin Nuriddinovich	

Xizmat ko'rsatish korxonalarida sifat va samaradorlikni oshirishni takomillashtirish yo'llari.....	393
Burxonova Nargiza Mirshohid qizi	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonida bank tizimi islohotlari va ularni boshqarish strategiyalari.....	400
Hamroyev Xurshid Jalilovich	
“Temir yo'l transportida MHXSni joriy etishning ahamiyati va milliy standartlar bilan taqqoslama tahlili”	405
Babaxalov Norbo'ta Eshnazarovich	
Banking and financial services in the process of economic development digitalization and its advantages and security of the process	409
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, Baxanurov Oqil Odil og'li	
Kichik biznesda moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	416
Abduvosit Omonboyev	
“Futurologiya va mintaqaviy iqtisodiy transformatsiya: Markaziy Osiyoda O'zbekistonning strategik senariylari”	421
Siddiqov Abdusalom Abdumalikovich	
Kichik biznes subyektlarini bank kreditlari orqali qo'llab-quvvatlashning rivojlangan xorijiy davlatlar tajribalari.....	425
Irgasheva Nigora Akbarovna	
Туристская мобильность стран персидского залива как устойчивый и перспективный источник въездного туризма в Узбекистан	434
Додиев Феруз, Голышева Елена Вячеславовна	
Turistik erkin iqtisodiy zonalarda investitsiya loyihalarini amalga oshirish: Imkoniyatlar, muammolar va istiqbollar	443
Xoliqov Dostonbek Rustam o'g'li	
Oliy ta'limda davlat-xususiy sheriklik: moliyalashtirish modelini modernizatsiya qilish yo'nalishlari.....	449
Bozorov Alisher O'zimurotovich	
Xalqaro raqamli intergatsiya, raqamlashtirish sharoitida tijorat banklari faoliyati tahlili	455
Turapov Bahromjon Alisher o'g'li	
To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar – iqtisodiyot taraqqiyotining muhim omili.....	461
Mamatkulova Nodira Maxkamovna	
Davlat xaridlari ishtirokchilarining elektron-skoring tizimi.....	465
Mamasoliyev Abrorbek Abdug'ani o'g'li	
Qishloq xo'jalik korxonalarida melioratsiya xarajatlari xisobining muammolari va yechimlari.....	469
Baxriev Muxiddin Sheralievich	
O'zbek banklarining xarajatlar samaradorligini stoxastik chegara modelida baholash	481
Xannayev Sherzod	
Практические подходы к выявлению и оценке налоговых рисков на основе сегментации деятельности налогоплательщиков	490
Голубова Ольга Сергеевна, Элбаева Мукаддас Рашидовна	
Iqtisodiyot tarmoqlarida investitsiyalardan samarali foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari va investitsiyalarni jalb qilish istiqbollari.....	496
No'monjonova Muazzam Maxbubjon qizi	
Empowering the future: The impact of automation, iot, and demand management on energy efficiency in smart grids.....	501
Khakimjanova Surayyo Khabibullayevna	
Institutsional o'zgarishlar sharoitida aholi daromadlari tarkibining oshishi va daromadlar tengsizligini kamaytirishning istiqbolli yo'nalishlari	508
Ergasheva Nafisa Baxridinovna	
Международные индексы, определяющие цифровое развитие страны	513
Талъатова Диёра Боходир кизи	

Sog'liqni saqlash sohasida davlat-xususiy sheriklik instituti orqali investitsiya loiyhalarini moliyalashtirishda moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini baholash metodologiyasi	517
Karabayev Sanjar Abdusamatovich	
Управление качеством в технологических стартапах: Баланс между скоростью и надежностью	527
Хамидуллина Гульнора Рафкатовна, Раджабов Темур Рустамович, Носиров Илхом Аббосович	
Namangan viloyatida iqtisodiy integratsiyani jarayonida eksport va import operatsiyalarining tahlili	535
Adashev Azimjon O'rinboyevich	
Korxonalarda kadrlar tayyorlash ijrosidagi mavjud muammolar va kadrlar siyosatining takomillashtirib borish xususiyatlari	541
Mamatqulov Rustam Muxammadkarimovich	
Yashirin iqtisodiyot tushunchasi, turlari va shakllanish omillari hamda uning iqtisodiyotga ta'siri.....	546
Malikov Abdulaziz Toxirjon o'g'li, S.A. Zakirova	
The purpose of assessing a person's entrepreneurial capacity is to classify their quality characteristics	562
Mansur Matkarimov, Qaxramon Madraximov, Sherjon Sherjonov, Jahongirbek Nurjonov	
Challenges in enhancing the efficient use of economic resources in agriculture within an innovative economy framework.....	568
Nodira Abdullayevna Eshquvattova	
Оценка эффективности существующих методов стратегического управления проектами	573
Мансурова Севара Мансуровна	
Создаются благоприятные условия для индивидуальных предпринимателей и самозанятых лиц	577
Батыров Фархад Бакитович	
Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini oshirish metodologiyasini takomillashtirish yo'llari.....	593
Haqberdiyev Bekzod O'ktamovich	
Toshkent viloyatida metal bozorining rivojlanishi va unda kichik biznesning o'rni	600
Musayeva Shoirazimovna	
Mechanisms for ensuring employment in the services sector through the development of small business and private entrepreneurship.....	606
Turabekov Sokhibjon Sherboy ugli, Abdukhalikov Ulugbek Abdukhalikovich	
Tijorat banklarini raqamlatirish sharoitida inson resurslarini boshqarishning innovatsion yondashuvlari (BRB misolida)	611
Azimov Asrorjon Muzaffarjonovich	
The importance and current state of accounting and auditing of liabilities in enterprises	616
Khaliqnazarova Gulnaz Jalgasbay qizi	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xotin-qizlarning barqaror bandlik darajasining ekonometrik tahlili.....	622
Xoliyova Shoxista Qahramon qizi	
Moliyaviy bozor ishtirokchilari faoliyatini samarali boshqarishda innovatsion moliyaviy vosita va metodlarning qo'llanilishi.....	627
Hotamqulova Madina Sanjar qizi	
Oliy ta'limga investitsiya kiritishning asosiy shakl va mexanizmlari	631
Almardanov Ulug'bek Qudrat o'g'li	
"Yashil" iqtisodiyotning metodologik asoslari.....	635
Babakulov Bahromqul Mamatkulovich, Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, Boymurodov Jonon Komiljonovich	

“YASHIL” IQTISODIYOTNING METODOLOGIK ASOSLARI

**Babakulov Bahromqul
Mamatkulovich**

Sharof Rashidov nomidagi
Samarqand davlat universiteti,
iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
bahronkulbobokulov@gmail.com

**Sharipov Sardor
Begmaxmat o'g'li**

Samarqand iqtisodiyot va
servis instituti,
PhD., dotsent v.b.
sardorsharipov1991@mail.ru

**Boymurodov Jonon
Komiljonovich**

Iqtisodiyot va pedagogika instituti
Samarqand kompusi PhD.,
dotsent v.b.
jasurleader077@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada mualliflar tomonidan “yashil” iqtisodiyotning paydo bo'lishi, rivojlanish tarixi va shakllanishi o'rganilib, bir qancha iqtisodchi olimlarning “yashil” iqtisodiyot to'g'risidagi ilmiy qarashlari va konseptual tadqiqotlar tahlil qilinib, sohani rivojlantirishga oid tegishli xulosa va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, atrof-muhit iqtisodiyoti, barqaror o'sish, yashil o'sish, inson kapitali kompetensiyasi, texnologiyalar, moddiy resurslar bozori, ijtimoiy institutlar va davlat siyosati.

Abstract: In this article, the authors study the emergence, history of development, and formation of the “green” economy, analyze the scientific views and conceptual studies of several economists on the “green” economy, and develop relevant conclusions and proposals for the development of the field.

Key words: green economy, environmental economics, sustainable growth, green growth, human capital competence, technologies, material resource markets, social institutions and public policy.

Аннотация: В данной статье авторы исследуют возникновение, историю развития и становления «зеленой» экономики, анализируют научные взгляды и концептуальные исследования ряда экономистов по вопросам «зеленой» экономики, разрабатывают соответствующие выводы и предложения по развитию направления.

Ключевые слова: зеленая экономика, экологическая экономика, устойчивый рост, зеленый рост, компетентность человеческого капитала, технологии, рынки материальных ресурсов, социальные институты и государственная политика.

KIRISH

Hozirgi vaqtda ko'plab mamlakatlar (asosan rivojlangan mamlakatlar) barqaror iqtisodiy o'sishning kafolati hisoblanayotgan “yashil” iqtisodiyotni shakllantirish va rivojlantirish yo'nalishi tanlanmoqda. XXI asrda “yashil” iqtisodiyot masalalari tadqiqoti ko'plab turli soha olimlarini qiziqitirib, ularning tadqiqot obyektiga aylanib bormoqda. “Yashil” iqtisodiyotga o'tish zarurati ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning ekologik tavsifidagi muammolar, ya'ni atrof-muhit, ob-havoni o'zgartirish muammolari, ijtimoiy tavsifdagi muammolar, ya'ni aholi sonini doimiy

oshishi, ishsizlikni o'sishi hamda iqtisodiy tavsifdagi muammolar, ya'ni iqtisodiyotning turli sohalarida iqtisodiy inqirozlarning muntazam bo'lishi va takrorlanish davrining qisqarishi kabilarning bo'lishi bilan uzviy bog'liqdir. Ushbu muammolar ta'sirida jahon iqtisodiyoti nobarqaror rivojlanish yo'nalishiga o'tib bormoqdaki, bu holat milliy mamlakatlar, xalqaro tashkilotlarni tashvishga solmoqda. Barqaror iqtisodiy o'sish maqsadiga erishish uchun barcha milliy mamlakatlar tomonidan kompleks chora-tadbirlarni qabul qilishlari lozim. Bunda "yashil" iqtisodiyotga o'tish konsepsiyasi barqaror o'sishga erishishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi.

"Yashil" iqtisodiyotning shakllanishi to'g'risidagi ilk fikrlarni biz klassik siyosiy iqtisodning yo'nalishlaridan biri bo'lmish fiziokratlar ta'limotida ko'rishimiz mumkin. Ular "boylikni yagona manbai – bu tabiat. Bevosita tabiatda (qishloq xo'jaligida) ishlab chiqarish xarajatlariga nisbatan daromadni ortiqcha ortiqcha bo'lishiga imkon beradi. Bu jamiyatni boyib borishiga sharoit yaratadi" degan ta'limotni ilgari surishadi. Ushbu ta'limotning asoschisi "Iqtisodiy jadval" muallifi Fransua Kene bo'lib, uning fikriga ko'ra, iqtisodiyot o'zining tabiiy qonunlari (tabiiy tartibga solish konsepsiyasi) ga ega bo'lib, ushbu qonunlar orasida iqtisodiyot rivojlanadi va bu jarayonda (iqtisodiy munosabatlar jarayonida) davlatning aralashmasligi muhimdir [1].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ammo, tabiiy tartib qonunning amal qilishiga qaramasdan iqtisodiy inqirozlarning davriyligi kuchayib, siklli rivojlanish yaqqolroq namoyon bo'lmoqda. Iqtisodiyotning siklli rivojlanishini XX asrning 40-yillarida J.M.Keyns tomonidan isbotlangan bo'lib, unda iqtisodiy inqirozlarni bartaraf etishda davlatning aralashuvini kuchaytirish nazariyasi ilgari surilgan. Shuni e'tirof etishimiz muminki, hozirgi davrdagi inqirozlar sof iqtisodiy sabab va oqibatlar bilan birgalikda insoniyatni haddan tashqari iqtisodiy faoliyati natijasida tabiat, atrof-muhitning buzilishi, ijtimoiy tengsizlikni kuchayishi bilan ro'y bermoqda. Ushbu holatda "yashil" iqtisodiyotni shakllantirish va rivojlantirish insoniyat oldida to'planib borayotgan muammolarning eng to'g'ri yagona yechimi hisoblanadi.

"Yashil" iqtisodiyot tushunchasi dastlab ingliz iqtisodchisi Devid Pirs tomonidan o'tgan asrning 90-yillarida "Yashil iqtisodiyot rejasi" nomli Buyuk Britaniya hukumati uchun tayyorlangan hisobotida ilmiy tushuncha sifatida foydalangan. D.Pirs asosan atrof-muhit va resurslar bo'yicha mutaxassis bo'lib, keyinchalik "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish g'oyasini ilgari surgan. Uning atrof-muhit va tabiiy resurslar to'g'risidagi tadqiqoti va to'plagan bilimlari "yashil" iqtisodiyotga o'tish zarurligi to'g'risida xulosaga kelishiga sabab bo'ldi. D.Pirs o'zining "Buyuk Britaniyada atrof-muhit iqtisodiyoti bo'yicha tadqiqotlar" (1973) va "Atrof-muhit iqtisodiyoti" (1976) nomli ilmiy risolalarida tabiiy resurslarni tejab borish va yer sharida turli biologik, botanik dunyoni yo'qolib borishi to'g'risidagi ilmiy fikrlarni ilgari surgan.

Ammo, "yashil" iqtisodiyot to'g'risidagi fikrlarni D.Pirs birmuncha kengroq 1992-yilda keltirgan. Uning fikricha, "yashil" iqtisodiyot o'zining quyidagi belgilari bilan birinchidan, o'zini-o'zi barqaror rivojlantirish asosida takror ishlab chiqarishni amalga oshirishi ikkinchidan, barqaror rivojlanish har qanday "yashil" iqtisodiyotning umumiy belgisi ekanligi, uchinchidan, iqtisodiyot shaklini o'zgarishi bilan takror ishlab chiqarish qobiliyatini birmuncha o'sishi kabi belgilari bilan tavsiflanadi.

Shuni e'tirof etish lozimki, hozirgi davrda xorijiy iqtisodiy adabiyotlarda ekologik iqtisodiyot haqida ham fikrlar keltirilgan bo'lib, hozirda u rivojlanish bosqichida. Ekologik iqtisodiyot asoschilari bo'lib, amerikalik iqtisodchilar, Robert Konstanza va German Deylilar hisoblanadi. Ular o'zlarining 1989-yilda nashr qilgan "Ekologik iqtisodiyot: fan va barqarorlikni boshqarish" nomli asarlarida ekologik iqtisodiyot jamiyat va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni hamda tabiat va biologik xilma-xillikni himoya qilish mexanizmlarini o'rganuvchi fan deb talqin qilingan.

"Yashil" iqtisodiyot tushunchasi bilan bir qatorda "yashil" o'sish, barqaror o'sish tushunchalari ham xalqaro kelsikonga kirib keldi. Chunki, bu tushunchalar o'zaro bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan tushunchalar bo'lib, ular bir-birini taqozo etadi. Ammo, dastlab, xalqaro ko'lamda "barqaror o'sish" tushunchasi tahlil etilib, uni ta'rifi keltirilgan. 1987-yilda Birlashgan Millatlar Tashkilotining atrof-muhit va rivojlanish bo'yicha xalqaro komissiyasining "Bizning umumiy kelajagimiz" nomli ma'ruzasida "barqaror o'sish" tushunchasi ta'rifi keltirilgan. Unga ko'ra, "Barqaror o'sish – bu kelajak avlod manfaatlarini uchun zarar keltirmagan holda bugungi avlod manfaatlarini qondirishga yo'naltirilgan rivojlanishdir" [7]. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi komponenti, ya'ni iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy komponentlarni o'zida mujassamlashtiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Yuqoridagi maqsadga erishish uchun ilmiy tadqiqotning nazariy uslublaridan: ya'ni tahlil va sintez, ilmiy abstraksiya, mantiqiy yondashuv, dialektika uslublaridan keng foydalanib, mazkur muammoga oid bo'lgan ilmiy adabiyotlar o'rganilib, tahlil va xulosalar qilindi. Mazkur ilmiy maqolani tayyorlash jarayonida ko'plab xalqaro tashkilotlar xujjatlari, xorijiy ilmiy maqolalar hamda mamlakatimizda nashr etishgan ilmiy ishlar o'rganilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Barqaror o'sish cheklangan tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga va material tejamkorligiga asoslangan texnologiyalarni ijtimoiy ishlab chiqarishga qo'llashni talab etadi. Ushbu holatdagina jamiyatning ijtimoiy va madaniy tizimlarning barqarorligi mutanosibligi hamda tabiatning biologik tizimi yaxlitligi saqlanib qoladi.

Hozirgi vaqtda ilmiy adabiyotlarda keng qo'llanayotgan "Yashil" iqtisodiyotning ta'rif 2009-yilda UNEP (United Nations Environment Programme) tomonidan keltirilgan bo'lib, u quyidagicha: "Yashil iqtisodiyot" – bu kelajak avlodni xavf va ekologik resurslar tanqisligiga qo'ymagan holda istiqbolda insonlar yashash sharoitini yaxshilashga olib keluvchi, tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarish, taqsimlash va iste'mol qilish bilan bog'liq bo'lgan iqtisodiy faoliyat tizimidir" [8].

"Yashil" o'sishning ta'rifida dastlab Osiyo va Tinch okeani mamlakatlari uchun Ijtimoiy va iqtisodiy komissiyasi tomonidan keltirilgan. Ushbu komissiya 2005-yilda Seulda qabul qilgan Deklaratsiyasida "yashil" o'sish barqaror rivojlanishga erishishning strategik yo'nalishi sifatida e'tirof etiladi. Deklaratsiyada "yashil" o'sishga quyidagicha ta'rif berilgan: "Yashil o'sish – bu atrof-muhitga past darajada zararli chiqindilarni chiqarishga asoslangan ekologik barqaror iqtisodiy jarayonni ta'minlovchi o'sishdir" [9]. Shuni e'tirof etish kerakki, Janubiy Koreya "yashil" o'sish strategiyasini ishlab chiqqan va uni mamlakat milliy iqtisodiyotini modeli sifatida qabul qilgan ilk davlatdir.

Ilmiy adabiyotlarda "yashil" iqtisodiyot va "yashil" o'sishga ko'plab ta'riflar keltirilgan. Mazkur ta'riflarda "iqtisodiyot", "atrof-muhit", "jamiyat" kabi konseptual elementlar ko'proq, "Iqtisodiy o'sish", "o'sish", "tabiiy resurslar", "barqarorlik", "innovatsiya", "texnologiya", "bozor" kabi elementlar kamroq uchraydi. Shu bilan bir qatorda "yashil" iqtisodiyot to'g'risidagi ko'plab ta'riflar UNEP tomonidan berilgan ta'rifga o'xshash bo'lib, "ekologik xavf", "tabiiy resurslar taqchilligi", "insoniyat farovonligi" kabi konseptual ta'rif elementlarini o'zida mujassamlashtirgan. Yillar bo'yicha "yashil" iqtisodiyotga berilgan ta'riflar tahlili asosida shunday xulosa qilishimiz muminki: birinchidan, "yashil" iqtisodiyot va "yashil" o'sish tushunchalari o'zaro bog'liq, bir-birini to'ldiruvchi tushunchalar sifatida ko'p qo'llaniladi, ammo "yashil" o'sish ishlab chiqarish va iqtisodiy o'sish tushunchalari bilan ko'proq uzviy bog'liq. "Yashil" iqtisodiyot esa ijtimoiy masalalar va ekologik chegaralanganlik bilan ko'proq bog'liq. Ikkinchidan, 2008-yillarda "yashil" iqtisodiyot bilan bog'liq bo'lgan ko'plab tushunchalar, ya'ni "sirkular iqtisodiyot", "bioiqtisodiyot", "past ug'liroqlik" (zararli) iqtisodiyot tushunchalari paydo bo'lgan. Uchinchidan, "yashil" iqtisodiyot konsepsiyasi vaqt o'tishi va muammoga oid ilmiy ishlanmalarni nashr qilinishi bilan tobora boyib, ko'p qirrali tushunchaga aylanib bormoqda, to'rtinchidan, "yashil" iqtisodiyotga beriladigan ta'riflar turli tumanligi ko'payib bormoqda.

Ilmiy adabiyotlarda keltirilgan barcha ta'riflar "yashil" iqtisodiyotning shunday modelini tavsiflaydiki, bunda "yashil" o'sish orqali aholi turmush sifatini oshirish birlamchi maqsad hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda keltirilgan ta'rif va tavsiflarda yashil iqtisodiyotni shakllanishida innovatsion "yashil" texnologiyalar katta ijobiy rol o'ynashi ta'kidlanadi. Boshqa ilmiy tadqiqotlarda esa, ya'ni tarmoqlar va sohalar bo'yicha tadqiqotlarda "yashil moliya", "yashil xarid", "yashil ish o'rni", "yashil mahsulot" va shunga o'xshash boshqa ko'plab tushunchalarni uchratish mumkin. Bu holat shundan dalolat beradiki, "yashil" iqtisodiyotning konseptual o'zagi tobora yaqqolroq namoyon bo'lib bormoqda.

"Yashil" iqtisodiyot to'g'risidagi ilmiy qarashlar, tadqiqotlar, turli harakatlarni ko'payib borishi bilan davlatlarning iqtisodiy siyosatida atrof-muhit, ob-havo o'zgarishi, tabiiy resurslarni tugab borishi, yer erroziyasi va cho'llanish kabi muammolarga ko'proq e'tibor berilayotgani muhim jihat hisoblanadi. Chunki, bu hol mamlakatni, millatni barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlashga imkoniyat yaratadi.

Bizning fikrimizcha, milliy iqtisodiyot ishlab chiqarish natijasi bo'lmish Yalpi milliy mahsulot ko'proq aholi turmush sifatini ifodalovchi ko'rsatkich sifatida qaralib, atrof-muhit mohofazasi, odamlarni yashash sharoiti kabilarni inobatga olmaydi. Yana shuni e'tirof etish lozimki, hozirgi davrda insonlarni turmush sifati ularni faqat moddiy ta'minlanganlik darajasi bilan belgilanmaydi, balki tabiiy ijtimoiy muhit sog'lom turmush tarzi, ekologik toza oziq-ovqat mahsulotlari, toza tabiat kabi holatlar ham o'z ta'sirini o'tkazadi. Demak, "yashil" iqtisodiyotda iqtisodiy o'sishga erishishda tabiat resurslaridan tejamkorlik bilan oqilona foydalanish va insonlarning farovonligini oshirish bosh maqsad hisoblanadi.

Davlat atrof-muhit holatini yaxshilash va "yashil" iqtisodiyotni shakllantirish va rivojlantirish uchun o'zining barcha siyosiy dastaklari va mexanizmlaridan foydalanishi zarur. Bunda asosiy e'tibor huquqiy-me'yoriy asosni shakllantirish, savdoni yaxshilash, fiskal chora-tadbirlarni maqsadli bo'lishi "yashil" texnologiyalarni joriy etishni rag'batlantirish, uglevodorod chiqindilarni o'lchash uchun milliy va xalqaro standartlarni ishlab chiqish, atrof-muhit muammolari yechimiga xalqaro tashkilotlarni jalb etish, "yashil" tovarlarga davlat xaridini ko'paytirish kabilarga qaratilmog'i lozim. Shu bilan birgalikda "yashil" tovar va xizmatlarni ishlab chiqaruvchi kichik va xususiy biznes subyektlarini rag'batlantiruvchi siyosatni keng qo'llash ham muhimdir.

Zamonaviy bozor iqtisodiyotining asosiy maqsadi iqtisodiy o'sish hisoblanadi, ammo tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanish hisobiga farovonlikni oshirish, atrof-muhitga ko'proq zarar keltiradi. Bundan

tashqari, iqtisodiy o'sish so'ngi natija sifatida oxir-oqibatda turmush sifatini pasaytirishga, insonlar o'rtasida ijtimoiy muloqotni kamayishiga, ijtimoiy birlikni buzilishiga, jinoyatchilikni oshishiga olib keladi. Shuning uchun ham hozirgi davrda "sof" iqtisodiy o'sishga nisbatan iqtisodiyotga "yashil" texnologiyalarni qo'llash, qayta tiklanadigan resurslardan foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish orqali "yashil" o'sishga erishish zarurati kuchayib bormoqda.

Fikrimizcha, ananaviy iqtisodiyot sharoitida barqaror iqtisodiy o'sish modeli tabiat, jamiyat va iqtisodiyotni bir-biridan alohidalashgan holatida amal qilmoqda. Ammo, ularning o'zaro uyg'unligi barqarorlikni ta'minlaydi. "Yashil" iqtisodiyot paradigmasiga muvofiq inson kapitali (ya'ni jamiyat) tizim osti unsuri hisoblanadi. Jamiyat esa o'z navbatida tabiatning tizim osti unsuridir. Ma'lumki tabiatdagi barcha resurslar (yer, o'rmon, suv, yer osti boyliklari) uni ko'paytirish, kengaytirish imkoni yo'q. Demak tabiat ma'lum bir imkoniyat va chegaraga ega. Bunday holatda iqtisodiyot ham e'tirof etilishi va amal qilishi lozim.

Iqtisodiyot ham jamiyat ham atrof-muhit bilan uzviy bog'liq. Shuning uchun ham barqarorlikka erishish uchun jamiyat iqtisodiy o'sish sifati o'zgartishi lozim, ya'ni uni o'sish suratini qayta tiklanmaydigan tabiat resurslaridan foydalanishni qisqartirish, qayta tiklanadigan ekologik resurslardan ko'proq, samaraliroq foydalanish, shuningdek, tovarlar ishlab chiqarish va qayta ishlashda resurs tejovchi texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiq. Shuning uchun ham hozirgi vaqtda ko'plab rivojlangan bozor iqtisodiyotli mamlakatlarda "chiqindisiz ishlab chiqarish", "zanjirli ishlab chiqarish", "siklli iqtisodiyot" kabi yangi texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Bu holat, oqibatda "yashil" sanoat inqilobini amalga oshirishga hamda "yashil" biznesni, tadbirkorlikni keng rivojlanishiga olib keladi.

Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi, hozirgi vaqtda jamiyatda muhim ahamiyatga ega. Uni keng amal qilishida turli xil xalqaro va mahalliy ekologik jamiyatlar katta rol o'ynaydi. Bunday jamiyatlar "yashil" iqtisodiyot tadqiqotlar olib borib, turli xil modellar, yondashuvlar, baholash uslublarini ishlab chiqishda hamda ekologik loyihalarni moliyaviy ta'minlash ishlarini amalga oshiradi.

"Yashil" iqtisodiyotning o'rni va rolini Yevropa Ittifoqining barqaror rivojlanishi misolida ko'rishimiz mumkin. Yevropa Ittifoqi mamlakatlarining barqaror rivojlanish modelida "yashil" iqtisodiyot omillari ahamiyati baholangan. Buning uchun "beshlik spirati" (Quintuple Helix) modelini qo'llashgan. Bu model sifatli boshqaruv, samarali rivojlanish, tabiiy muvozanatni tiklash va biologik xilma-xillikni saqlash kabi omillarga asoslanadi. Ushbu model qay tarzda bilish, innovatsiya va atrof-muhitni o'zaro uzviy bog'liqligini izohlaydi. Model bir qator tizimlarni, ya'ni, ta'lim tizimi (inson kapitali), iqtisodiy tizim (iqtisodiy kapital), siyosiy tizim (siyosiy-huquqiy kapital) va atrof-muhitni (tabiiy kapital) o'zida mujassamlashtirgan model asosida Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida "yashil" iqtisodiyotga o'tish ko'rsatkichlari ishlab chiqilgan.

"Yashil" iqtisodiyot bo'yicha ilmiy tadqiqotlar tahlili, ko'pchilik olimlarning fikriga ko'ra asosan oltita omillar tahliliga asoslanadi. Bu omillar quydagilardan, inson kapitali kompetensiyasi, texnologiyalar, moddiy resurslar bozorlari, ijtimoiy institutlar va davlat siyosatidan iborat. Ushbu omillardan foydalangan holda "yashil" o'sishning asosiy harakatlantiruvchi kuchini, to'siqlarini izohlash mumkin. Birinchidan "yashil" o'sish kompetentlikni talab etadi, chunki kompetentlik xususiy sektorda ham, davlat sektorida ham murakkab, nonstandard holatlarda to'g'ri qaror qabul qilish imkonini beradi. Ikkinchidan, texnologik jarayonlar "yashil" texnologiyalarga yo'naltirishi zarur, shuningdek, qisqa muddatli foyda keltiradigan, vaqtinchalik texnologiyalardan voz kechish lozim. Uchunchidan, insonlarning "yashil" o'sishiga erishishi uchun bilimlar imkoniyati zamonaviy bozorlarni baholashga, iqtisodiyotning tarkibiy tuzilmalardagi va transformatsion tizimlardagi uzilishlarga asoslanmog'i lozim. To'rtinchidan, turli ko'lamlarda "yashil" o'sish geografiyasiga e'tibor qaratish kerak. Yuqori miqdorda daromad oluvchi mamlakatlar "yashil" texnologiyalarga tezroq o'tishadi. "Yashil" o'sishga asosiy to'siq sifatida innovatsiyalar drayveri bo'lish universitetlarning, markazlarning mavjud emasligini keltirish mumkin. Iste'molchi hatti-harakatini tushunish, bilish ham "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning muhim omilidir. Soliqni tartibga solish ham yashil iqtisodiyotni rag'batlantiruvchi vosita hisoblanadi. Geografik nuqtai-nazardan qulay joylashgan, tabiiy resurslari yetarlicha bo'lgan mamlakatlar resurslari cheklangan mamlakatlarga nisbatan "yashil" iqtisodiyotga sekinlik bilan o'tishadi.

"Yashil" iqtisodiyot konsepsiyasiga ko'ra tabiiy resurslarni cheklanganligi va tugab borishi muhim ekologik muammo hisoblanadi. Ammo shuni e'tirof etish lozimki, "yashil" iqtisodiyot nazariyasiga ko'ra, resurslarni cheklanganligi va tabiatdagi o'zaro bir-biri bilan bog'liqlik muhim iqtisodiy-ijtimoiy aksioma hisoblanadi. "Yashil" iqtisodiyotni qaror topishi va rivojlanib borishi milliy mamlakatlarni qiymmat o'zgarishlariga va tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga moslashib borishga sabab boladi. Bu hol o'z navbatida barqaror o'sishning muhim omili hisoblanadi.

Tabiiy resurslarning tez tugab borishi sababi - bu iqtisodiy rivojlanishning texnogen rivojlanishidir. Rivojlanishning bunday turi o'z navbatida, negativ iqtisodiy va ekologik oqibatlarga sabab bo'ladi. Ma'lumki, tabiiy resurslarning uch turi ya'ni; tugallanadigan va tiklanmaydigan, tugallanadigan va tiklanadigan, tiklanmas va tugallanmas turlari mavjud. Resurslarning bunday turlarga bo'linishidan kelib chiqib, ko'pchilik olimlar, xususan, rossiyalik olimlar barqaror rivojlanishning to'rtta mezonini taklif etishmoqda. Birinchisi, tiklanadigan

tabiiy resurslardan foydalanish ma'lum darajasini qo'llab-quvvatlash; ikkinchisi, qayta tiklanmas tabiiy resurslardan foydalanish darajasini pasaytirish va istiqbolda uni o'rnini bosuvchi, tiklanuvchi resurslar bilan almashtirish; uchinchisi kam chiqimli va resurs tejovchi texnologiyalardan keng foydalanish orqali chiqindilarni minimallashtirish; to'rtinchisi, atrof-muhit ifloslanishi ustidan nazorat. Bu mezonlar "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning yangi paradigmasini shakllantirishni dolzarbligini keltirib chiqaradi.

Hozirgi vaqtda, bizning fikrimizcha, "yashil" iqtisodiyot masalasida to'rt xil yondashuv, ya'ni, umumiy iqtisodiy-iqtisodiyotni ekologiyazonalash, tarmoq- "yashil" tarmoqlarni shakllantirish va rivojlantirish, texnologik-ekologik sof sanoat va oziq-ovqat ishlab chiqarishni ta'minlaydigan yangi texnologiyalarni yaratish, sivilizatsion-jamiyat qadr-qimmati va ma'daniyatidagi ijobiy o'zgarishlar insonlar ongini o'zgarishi.

"Yashil" iqtisodiyotga o'tishda tabiiy resurslardan oqilona foydalanishdan tashqari innovatsiyalar keng joriy etish maqsadga muvofiq. Innovatsiyalarsiz "yashil" o'sishning imkoni yo'q. Agar bozor iqtisodiyoti rivojlanayotgan mamlakatlarda unumdorlikni o'sishi indeksi tahliliga qaraydigan bo'lsak, innovatsiyalar va "yashil" texnologiyalar bo'yicha ular bir-biridan keskin farq qiladi. Mamlakatlar unumdorlik jarayonini uch turini ya'ni quvib etish samarasi, innovatsiya samarasi va texnik-texnologik yetakchilik turlarini ajratish mumkin. Agar jahon mamlakatlari unumdorlik jarayoni holati bo'yicha tahlil qiladigan bo'lsak, Lotin Amerikasi mamlakatlariga quvib etish samarasi va Yevropa mamlakatlari texnik-texnologik yetakchilik samarasiga xos xususiyatlarni o'zida aks ettiradi. "Yashil" texnologiyalar va innovatsiyalar sohasida holat turli davlatlarda turlicha bo'lganligi sababli ushbu jarayonni boshqarishda o'z yondashuvlarni ishlab chiqarish maqsadga muvofiq. Misol uchun Amerika mamlakatlarida "yashil" ishlab chiqarishni kengaytirish va samarali bo'lish uchun atrof-muhitni ifloslanishini kamaytirish, ishlab chiqarishda energiya va tabiiy resurslardan samarali qo'llab-quvvatlovchi davlat siyosati muhim rol o'ynaydi. Osiyo mamlakatlari esa "yashil" iste'mol (iste'mol madaniyati) masalasiga, ya'ni iste'molchilarga barqaror ishlab chiqarish va chiqindilarni qayta ishlashni rag'batlantirish masalasiga e'tiborlarini qaratishlari muhimdir. Yevropa mamlakatlari esa "yashil" innovatsiyalarni yanada rivojlantirishi maqsadga muvofiq.

"Yashil" innovatsiyalarni qo'llab quvvatlashda asosiy e'tiborni siyosiy vositalar, xususi va davlat investitsiyalarini yo'naltirish, huquqiy-me'yoriy qonunchilikni jonlantirish, sanoat ishlab chiqarish sohasida "yashil" standart siyosatini qo'llash kabilarga e'tibor berishi lozim.

Barqaror iqtisodiy o'sish konsepsiyasiga oid turli xil farqlar mavjud. Metodologik nuqtai-nazardan barqaror rivojlanish iqtisodiy o'sishni qamrab olishga qaramasdan "yashil" iqtisodiyot va iqtisodiy o'sish hamma vaqt ham bir-biriga uzviy bog'liq emas degan nuqtai nazar ham mavjud. Bu borada hozirgi vaqtda uch xil radikal transformizm, kooperativ reformizm va statistik progressizm yondashuv mavjud. Radikal transformizm, ekologik barqarorlik va iqtisodiy o'sish g'oyasini bir-biriga muvofiq emasligini izohlasa, kooperativ reformizm esa, aksincha ekologik barqarorlik iqtisodiy o'sish g'oyasini bir-biriga muvofiq ekanligini izohlaydi. Statistik progressizm g'oyasi esa radikal transformizm va kooperativ reformizm g'oyalari o'rtasidagi g'oya hisoblanadi. U global iqtisodiy o'sish g'oyasini qo'llab-quvvatlovchi farovonlik iqtisodiyotiga asoslangan jamiyat yaratishga qaratilgan [2].

Barqaror iqtisodiy o'sishga erishish maqsadida 2015-yilda BMTga a'zo mamlakatlar "2030-yilgacha barqaror iqtisodiy o'sish" dasturi qabul qilindi. Maskur dastur 17 ta barqaror rivojlanish maqsadlaridan iborat. "Yashil" iqtisodiyot barqaror iqtisodiy o'sish maqsadlari bilan uzviy bog'liq. Bu biz "yashil" iqtisodiyot va barqaror iqtisodiy o'sish maqsadlarining klassifikatsiyasi mezonlarining umumiylikida ko'rishimiz mumkin.

"Yashil" iqtisodiyot konsepsiyasiga bag'ishlangan tadqiqotlarga 10 dan ortiq me'zonlar ishlab chiqilgan. Ushbu mezonlar uch yo'nalishdagi, ya'ni ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni qamrab olgan. Ekologik yo'nalishdagi barqaror rivojlanish ekologik muammolar va atrof-muhit sifatini yaxshilashga qaratilgan me'zonlarni o'zida mujassamlashtirgan ijtimoiy yo'nalishdagi barqaror rivojlanish "yashil" iqtisodiyotga xos bo'lgan o'zgarishlarni, ya'ni aholi turmush sifati va hayotiy standartlardagi (ta'lim, tibbiyot, ijtimoiy infratuzilma, daromad, inflatsiya darajasi) o'zgarishlarni qamrab oladi. Ijtimoiy sohadagi barqaror iqtisodiy o'sishning samarali komponentlari bo'lib tinchlik, haqqoniylik, kuchli institutlar, ijtimoiy adolatlilik hisoblanadi. Iqtisodiy yo'nalishdagi barqaror rivojlanish esa, quydagi sof iqtisodiy elementlarni, ya'ni barqaror iqtisodiy o'sish, kambag'allikni qisqartirish, oziq-ovqat xavfsizligi va qishloq xo'jaligi barqarorligini qo'llash, sog'lom turmush tarzini ta'minlash kabi elementlarni o'zida mujassamlashtiradi.

"Yashil" iqtisodiyotni rivojlanishini ifodalovchi ko'rsatkichlarga to'xtaladigan bo'lsak, ko'pchilik tadqiqotchilar yalpi ichki mahsulot "yashil" iqtisodiyot holatini ifodalovchi umumiy ko'rsatkichi bo'la olmaydi degan xulosa qilishgan, chunki ularning fikricha, yaratilgan yalpi ichki mahsulotga ijtimoiy va ekologik omillar inobatga olinmaydi [3,14].

Shuning uchun ham hozirgi davrda "yashil" iqtisodiyotga o'tish holatini ifodalovchi turli metodikalar taklif qilinmoqda. Ularning ichida eng ko'p qo'llaniladigan ko'rsatkich "yashil" iqtisodiyotning global indeksidir. Mazkur indeks to'rtta ko'rsatkichlar ya'ni inderlik va klimat o'zgarish sohalar samaradorligi; bozorlar va investitsiyalar hamda atrof muhit o'zgarishlari asosida hisoblanadi va milliy mamlakatlarning "yashil" iqtisodiyot holati baholanadi.

Jahon mamlakatlarining “yashil” iqtisodiyotni rivojlantirish tajribasi shuni ko’rsatadiki, bu jarayonni amalga oshirish uchun bir-biriga bog’liq bir qator tadbirlarni amalga oshirishi kerak. Bular quydagilar:

jahon va milliy mamlakatlar ko’lamida ekologik qonunchilikni rivojlantirish va ularni samarali suv, havo, yer resurslari hamda chiqindilarni qayta ishlashda keng foydalanish;

tabiiy, organik mahsulot va tovarlarni sertifikatlash;

ekologik innovatsiyalarni ishlab chiqish va joriy etish;

atrof-muhit o’zgarishlari oqibatlarini yumshatish hamda qonunchilik va iqtisodiy vositalardan foydalanish;

shaharlarda energiya samaradorligini oshirish bo’yicha tadbirlarni joriy oshirish va “aqlli” shahar va qishloq loyihalarini amaliyotga qo’llash;

“yashil” ish o’rinlarini yaratish va ular uchun investitsiyalarni jalb etish.

XULOSA VA TAKLIFLAR

“Yashil” iqtisodiyotga oid konseptual tadqiqotlarni hamda xalqaro, mahalliy huquqiy-me’yoriy va ijtimoiy-iqtisodiy hujjatlarni tahlili asosida quydagi xulosa va takliflarni keltirishimiz mumkin.

1. “Yashil” iqtisodiyot – bu atrof-muhitni ifloslanishini oldini olishga, mavjud resurslar samaradorligini oshirishga, ekotizm va biologik xilma-xillikni saqlab qolishga qaratilgan davlat, jamoa, xususiy shaxslar manfaatini o’zida ifodalaydigan ijtimoiy-inklyuziv munosabatlar tizimidir.

2. “Yashil” iqtisodiyot konsepsiyasi atrof-muhitga salbiy o’zgarishlarni paydo bo’lishi bilan vujudga kelgan konsepsiya bo’lib nafaqat ekologik muammolar bilan bog’liq, balki insoniyat jamiyatini farovonligi bilan chambarchas bog’liqdir.

3. “Yashil” iqtisodiyotga o’tish jarayonida davlat turli jamoa tashkilotlari, tadbirkorlik subyektlari va alohida shaxslar tomonidan hamda davlatlar o’rtasida hamkorlik talab etiladi.

4. Qayta tiklanadigan va tiklanmaydigan tabiiy resurslardan tejab foydalanishni ta’minlovchi biotexnologiyalarni ishlab chiqarish jarayoniga joriy etish “yashil” iqtisodiyotni shakllantirish va rivojlantirishda muhim rol o’ynaydi.

5. Aholining “yashil” iqtisodiyot bo’yicha tafakkurini, bilimi va dunyoqarashini shakllantirish hamda tabiatdan ratsional foydalanishda kompleks yondashish “yashil” iqtisodiyot samaradorligini garovi hisoblanadi.

6. “Yashil” iqtisodiyot va iqtisodiy o’sish mutanosibligi to’g’risidagi ilmiy munozaralar jamiyat qiziqishlari va atrof-muhit masalalarida optimal yechimlarni yaratishga sabab bo’ladi.

7. Jahon mamlakatlarini barqaror rivojlanishi “yashil” o’sish strategiyasidan foydalanib “yashil” iqtisodiyot sharoitida bo’lishi mumkin. Bunda “yashil” iqtisodiyot samarali amal qilishining asosiy ko’rsatkichi sifatida yalpi ichki mahsulot emas, balki “yashil” iqtisodiyot global indeksi, ekologik natija (ekologik oqibat) kabi ko’rsatkichlardan foydalanishga e’tibor berish lozim.

Umumiy holda “yashil” iqtisodiyot yashil o’sish barqaror rivojlanish borasida ilmiy tadqiqotlar hozirgi davrda tobora dolzarblashib bormoqda va ular yangicha yondoshuvlar, uslubiyatlarni to’ldirib bormoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Pearce D., Markandya A., Barbier E.B. Blueprint for a Green Economy. – London. Earthscan, 1989, 191-192 p.
2. Pearce D. Green Economics // Environmental Values 1. 1992. - №1. P. 3-13.
3. Costanza R. Ecological economics: the science and management of sustainability. New York: Columbia University Press. 1991. – 525 p.
4. Kasztelan A. Greengrowth, green economy and sustainable development: terminological and relational discourse. // Prague Economic Papers. – 2017. №26 (4) – P. 487-499.
5. Черешнев В.А., Никулина Н.Л., Боярский А.И. Эволюция исследованной от устойчивого развития к «зелёной» экономике. Вестник ЗабГУ. – 2014. - №8. с. 133-143.
6. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 27 июля 2012 года 66/288. Будущее которого мы хотим [Электронный ресурс]. URL: <https://www.unisdr.org/files/rezolutions>.
7. Селишева Т.А., «Зеленая» экономика как модель устойчивого развития стран ЕАЭС. // Евразийская экономическая перспектива: проблемы и решения. 2018. - №3. с. 6-12.
8. The club of Rome, The Limits to Growth, URL: <https://clubofrome.org/publication/the-limits-to-growth>.
9. Pearce D., Markandya A., Barbier E.B. Blueprint for a Green Economy. – London: Earthscan, 1989. – 192 p.
10. Иванова Н.И., Левренко Л.В. «Зелёная» экономика: сущность принципы и перспективы. // Вестник Оценного Университети, серия «Экономика». - 2017. - №2. с. 19-28.
11. Ямалова Н.Н., Рубан Д.А. Особая значимость экономического фактора для устойчивого развития национальной экономике концептуальной анализ. // Стратегия развития экономики. 2014 - №14. – с. 20-30.
12. Вукович Н.А. «Зелёная» экономика: определение и современная эколого-экономическая модель // Вестник УрФУ. Серия экономика и управление – 2018. -Т. 17. №1. – с. 128-145.
13. Scott-Cato M. Green Economics: An introduction to Theory. Policy and Practice, London: Earthscan, 2009. – 240 p.
14. Ядрова Я.С. История экономических учений: учебник. – М.: ИНФРА – М. 2009. – 480 с.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
